

Särtryck ur

CJP NYHETSREV

Nr 40:1 December 2005

”På väg mot en drömpsykologi”

DRÖMMAR OCH SYMBOLER

av Erik Nisser

Erik Nisser, fil kand och översättare, är CJP/IDPs kursadministratör. Seminarielärdare inom områdena drömpsykologi samt symbolik och symbollära. Ämnesansvarig för området symbolik och symbollära.

Varje dröm uttrycker sig genom en samling symboliska bilder, vilket gör att symbolbegreppet blir direkt centralt för varje drömpsykologi. Jag tänkte att vi skulle titta lite närmare på vad en symbol är för något och hur den fungerar psykologiskt, för att sedan avslutningsvis lyfta över resonemanget på drömlivet som sådant.

Det är väl numera relativt bekant bland jungianskt intresserade att symbolen många gånger definieras negativt, alltså genom vad den *inte* är: en symbol är *inte* ett tecken. Till skillnad från det alltigenom kända tecknet kännetecknas symbolen av att dess syftning, innebörd eller mening är relativt okänd. Ett vanligt exempel är en stoppskylt på gatan: alla som haft att göra i trafiken vet att en sådan skylt betyder just ”stopp” och inget annat. Innebörden är restlöst känd, därför att den vilar på en konvention, en medveten överenskommelse – i samhället har vi enats om att stopp betyder stopp. Ett tecken är, således, ett tecken är ett tecken är ett tecken...

Inte så när det gäller symbolen. En symbol pekar utöver sig själv mot något mer än medvetandet just då kan greppa. Den visar något relativt okänt, och är i själva verket det för stunden bästa möjliga uttrycket för detta okända. Karakteristiskt är att denna gåtfullhet appellerar till känslofunktionen: vi attraheras, fascinerar av en symbol. Med andra ord tillmåter känslofunktionen symbolen ett högt värde, vilket i sin tur innebär att den besitter en hög intensitet, en stark energiladdning, eftersom känslofunktionen är den enda jag-funktion som kan

”detektera” psykisk energi. Värde och energiladdning går alltid hand i hand.

Fascinationen består så länge som symbolen är ”levande”, men med tiden falnar lockelsen därför att symbolens innebörd börjar bli mer känd, till slut rentav så tröskad på mening att den ”dör” och stelnar till – ett tecken. Energin har flytt den gamla bilden som inte längre spontant drar oss till sig.

Det här med energi är intressant, så låt oss gå en smula djupare i frågan. Symbolen blir näm-

Psykets dynamik har en riktning och ett mål, som helt enkelt består i större stabilitet. Därför är det också terapeutiskt angeläget att försöka spåra vart energin är på väg.

ligen svår att förstå utan energiperspektivet. Redan nu kan sägas att symbolen är en *transformator av psykisk energi*.

Energi uppstår alltid ur en spänning mellan motsatser, till exempel högt och lågt, varmt och kallt. Motsättningen är en *skillnad i potential*: i ett vattenfall har exempelvis den övre nivån större potential än den nedre.

Den psykiska energin – libido – uppstår även den ur en spänning eller konflikt mellan motsatser. Jung menar att dessa motsatser finns *in potentia* i det omedvetna, och i sista hand består i en fundamental motsättning mellan ”ande” och ”materia”, eller mellan arketyp och instinkt (senare ande och instinkt). *Instinkten* är den biologiska driften: sex, hunger, makt, sådant som får kroppen att aktiveras. *Arketypen*, å andra sidan, är bilden av instinkten, och motsätter sig i denna egenskap all blind drifts-utlevelse (om än inte instinkten som sådan). Mellan instinkt och arketyp pågår en ständig ”korrigeringsprocess” som alstrar libido, en-

”På väg mot en drömpsykologi”

Under denna rubrik kommer vi att samla material, såväl nyskrivet som redan publicerat, som är relevant med hänsyn till den drömpsykologi som ligger till grund för CJP:s/IDP:s sätt att arbeta med drömmar.

ergi. I sig är energin således neutral, dvs. den kan ladda till exempel sexuella föreställningar och fantasier, utan att *in sig* vara sexuell. Den motsvarar bara *intensiteten* i spänningen mellan två psykiska entiteter.

Människan föds alltså med konflikten potentiellt närvarande inom sig, men dess ”andliga” sida projiceras på föräldrar, skola, samhälle, alltså yttre, ”driftsförbudande” instanser och auktoriteter, trots att det egentligen rör sig om en *inre* storhet. När barnet skiljer ut sig från sina föräldrar fantiserar det gärna om ett slags ”ersättningsföräldrar”, fantasier som sedan projiceras på andra människor. Men detta håller inte i längden, eftersom han eller hon måste mogna och assimilera föräldrakomplexen för att nå en känsla av auktoritet, ansvar och oberoende i sin egen person – och på så vis kunna bli far eller mor i sin tur.

När en ”andlig” makt sätter gränser för den blinda driftsutlevelsen, kan vi tala om kultur. För Jung är således konflikten mellan en tyglade och en drivande kraft inte en följd av kulturen, utan själva förutsättningen för kultur – där kulturen i sig är en produkt av människans sätt att hantera konflikten mellan instinkt och ande. (Freud hade menat att instinkterna är självutträckliga och att medvetandet närmast uppstått som resultatet av ett våld mot instinktens naturgivna ordning.)

När man tänker i termer av energiförhållanden, framstår varje psykiskt innehåll som ett slags ”energisystem”, och mellan olika energisystem kan finnas skillnader i intensitet (högre och lägre potential), som sätter energin i rörelse. När energin rör sig transformeras den, eftersom den går från ett tillstånd eller system till ett annat. Därför måste man också snarare tänka i termer av *finalitet* än kausalitet, för ur energiperspektivet, som inriktar sig på den

CJP NYHETSREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upp-
laga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

psykiska dynamiken – ”psykodynamiken” – har varje orsak ett *ändamål*: energin är alltid på väg någonstans, från en högre potential till en lägre, i viss mening från blotta möjligheten mot allt större förverkligande. Psykets dynamik har en riktning och ett mål, som helt enkelt består i större *stabilitet*. Därför är det också terapeutiskt angeläget att försöka spåra *var* energin är på väg.

Den som behöver terapeutisk hjälp lider ju sannolikt av just *instabilitet*. Vägen från det instabila, spända, konfliktfyllda tillståndet till större lugn och stabilitet är emellertid både krokig och besvärlig. Energin flödar fram och åter, ut och in – den flyter relativt motståndslöst i en riktning, men stöter på patrull och regredierar i en annan. Det tar tid innan det skett en tillräckligt långtgående spänningsutjämning mellan ”delsystemen” i psyket, mellan jag-komplexet och de störande, autonoma komplexen (vi ska minnas att komplexen är ”bränslecellerna” i psyket, de nodpunkter som alstrar energin).

Drömmandet innebär ett ständigt ”upplockande” av de delar som saknas för en fullständig medveten orientering i syfte att balansera den medvetna attityden.

I största allmänhet kan man säga att energin går i två riktningar: progressivt och regressivt. Progression betyder i allt väsentligt att adaptationen **förbättras**: subjektet blir bättre på att anpassa sig till inre förutsättningar och yttre krav och när en hygglig balans mellan inre och yttre. Men säg den lycka som varar. Eftersom medvetandet alltid och nödvändigtvis fungerar relativt ensidigt (försök bara tänka på tio saker samtidigt!), uppstår förr eller senare situationer som den vanemässiga attityden inte rår på: vårt gängse sätt att hantera saker och ting fungerar bara inte, utan skulle kräva andra förhållanden, en annan inställning. Vad händer? Rörelsen framåt hindras, livet går i stå och energin, som inte kan flöda i sin gamla fåra, ”rinner tillbaka” in i det inre, ner i det omedvetna – och regressionen är ett faktum.

Man kan säga att all anpassning till yttervärlden svär mot psykets strävan efter helhet (alla delar av psyket vill leva med!), alltså mot individuationsprocessen, eftersom yttre anpassning innebär rättelse efter kollektiva normer – med åtföljande stympning av det unikt individuella.

Regression är en nödvändighet. Varför då? Vad tjänar det till? Ytterst tjänar regressionen livet – det är som att backa tillbaka en smula för att hoppa desto längre, *reculer pour mieux sauter*, som det brukar kallas. Det som sker är att de funktioner som tidigare tjänat vår adaptation töms på energi, och andra funktioner, som vore bättre lämpade att lösa det aktuella problemet, laddas upp och aktiveras. Regressionen tjänar till att plocka upp de element som saknas för en mer fullständig medveten orientering. Men hur går då ett sådant ”upp-plock-

ande” till? Det är här symbolen kommer in i bilden.

Den medvetna attityd som legat till grund för den alltmör otillfredsställande adaptationen har konstrollerat det omedvetna på ett visst sätt, vilket betyder att den regredierade energin laddat vissa innehåll. Alla omedvetna innehåll med en viss energiladdning projiceras. *Bilden* av det omedvetna innehållet träder mig till mötes i det yttre. Är det starkt laddat, får projektionen en fascinerande, lockande karaktär. Det objekt eller den ”skärm” som projektionen fallit på får *symbolisk* karaktär och vägleder känslofunktionen.

Symboler stödjer kanaliseringen av den psykiska energin. Lämnad åt sig själv transformeras all energi i naturen längs den naturliga ”lutningen”. Så uppstår rena naturfenomen, men däremot inget arbete. Om människan lämnas åt sina instinkter produceras inte heller något arbete. För det syftet måste energin transformeras, vilket sker genom att energin kanaliseras till en *analogi* till instinkts objekt, till en likvärdig *bild* av objektet. Jung illustrerar detta med ett exempel ur antropologin. För att upppanna kraften att arbeta på fälten var det sed hos en viss indianstam att först gräva en oval grop i marken, som sedan smyckades med buskris runt om. Därpå dansade männen kring gropen med sina spjut hållna uppåt mellan benen. Bilden är tydlig: med erigerade kön dansar de kring ett ”jordiskt” kvinnoök.

Det som händer därigenom är att instinkten väcks, energi flödar till och riktas mot grop-analogin till vulvan i jorden, så att människans intresse överförs från det primära objektet för begäret – den sexuella kvinnan – till *jorden*. När jorden blivit föremålet för intresset, går det också att arbeta på den, att spendera energi på den. Den symboliska handlingen, riten, transformerar instinktenergin och ger den en kulturskapande riktning.

Precis som ett kraftverk härmar ett vattenfall och därmed kommer i åtnjutande av dess energi, så imiterar den psykologiska mekanismen instinkten och kan använda dess energi för specifika ändamål. Och den psykologiska mekanism som transformerar energin är *symbolen*. Här blir det tydligt att en symbol inte kan vara ett tecken, för jordhålet är inte ett kön, utan en bild för idén om Moder Jord som skall befruktas.

Drömmandet är alltså den psykologiska gestaltningen av den neurologiska process som äger rum i hjärnan under företrädesvis REM-sömnen.

Drömmen som sådan, den som vi i bästa fall vaknar upp med, är ett minne av denna gestaltning..

Det blir också tydligt att symbolen har en ”magisk” karaktär. Människan projicerar ett psykologiskt värde på det symboliska objektet, som sedan drar till sig hennes intresse. Ytterligare en kulturvinst med detta är att föremålet på så vis blir ett incitament till *kunskap* (”vetenskap”), för när människan på detta sätt i fantasin kretsar kring föremålet genereras också kunskap om det. Genom denna kunskapande process blir också det symboliska föremålet alltmör ett känt tecken.

Ju hemskare drömmen är, desto angelägnare är budskapet.

All instinktenergi kan inte transformeras och avledas från sitt naturliga omlopp i instinktapparaten. Men människan besitter ett överskott av energi, som kan bortledas från naturliga funktioner. Där det finns en symbol, som erbjuder en *brantare lutning* än den naturliga, kan energin kanaliseras för andra ändamål.

Hos somliga lidande människor kan man säga att de befintliga eller aktuella symbolsystemen erbjuder en alltför flack lutning. I stället för att transformeras till effektivt arbete, rinner energin omedvetet undan längs gamla kanaler, i fantasier och dagdrömmar, till exempel. ”Kraftverket” är för högt beläget och vattnets fallhöjd blir för låg. Sådana ”lägre” symboler leder energin i cirkel: den går runt på samma nivå och kommer inte vidare. En sådan symbol blir ett *symptom*, som samtidigt fungerar som en bildlig framställning av det problem man lider av.

För att övervinna detta tillstånd måste den gamla formen brytas ner, så att energin frigörs och åter kan flöda i naturliga banor. Men blotta naturtillståndet tillfredsställer inte människan i längden, då det per definition är kollektivt – och detta motsätter sig individuationsprincipen, som strävar efter största möjliga förverkligande av den enskilda människans unika potential. Människan behöver mening, och vad som alstrar mening är symbolen. Instinktens splittrande, förskingrande inverkan, som driver människan till ett beroende av det åtrådda objektet, motverkas av individuationsprincipen, med dess reglerande, integrerande verkan. En levande symbol är tillräckligt fascinerande för att dra till sig människans uppmärksamhet, samla henne kring sig och i den meningen befria henne från ett alltför stort beroende av yttre objekt. Mot instinkts blinda begär sätts en motvikt i form av den symboliska bilden, som i sig är en ”förändligad” analogi till instinkts föremål.

Därför är det värdefullt att hålla ett öga på den naturligt symbolalstrande process som oavslutligt försiggår i det omedvetna – i form av drömmandet.

Drömprocessen kompenserar och balanserar den medvetna ensidigheten. Den energi som inte kan komma till medvetet uttryck ges en symbolisk gestalt. Genom att följa drömmens gestaltning går det också att spåra in vil-

ken riktning energin verkar vilja söka sig, vad tendensen verkar vara. Man kan inte säga att drömmar befolkas av egentliga symboler, för en symbol är en produkt av ett samarbete mellan medvetet och omedvetet. Den är alltså delvis en medveten, kulturell skapelse, men bara delvis. De dansande indianerna var inte alldeles omedvetna om vad de sysslade med, de utförde sin symbolhandling i en klart definierad kulturell ram. Det okända i deras symboliska ritual representerades av Moder Jord, anad som ett levande, kvinnligt väsen.

Spontana nattdrömmar är däremot aldrig medvetna skapelser, tvärtom är drömmar de kan-

ske mest genuina produkterna av det omedvetna – helt ”obesmittade” av medvetna intentioner. Drömmandet innebär ett ständigt ”upplöskande” av de delar som saknas för en fullständig medveten orientering, ett ständigt laborerande med minnesbilder och associationer i syfte att balansera den medvetna attityden. Om drömmar inte innehåller egentliga symboler, så företer de *symboliska bilder*. Dessa bilder utgör ett råmaterial, de bildar själva utgångspunkten för det integrationsarbete som medvetandet har allt att vinna på att företa sig. Då drömmen är kompensatorisk i förhållande till den medvetna attityden, och denna alltid är

ensidig, följer att drömmen *också* är ensidig. Men genom att reflektera över bilderna, kritiskt granska dem och känna in dem (detektera energin!), så att meningen och energins riktning blir mera tydlig, nås en mellanposition mellan medvetet och omedvetet som förhåller sig kompensatorisk till båda, samtidigt som den rymmer dem inom sig. Då har vi den egentliga symbolen. Och då har vi en människa som genom sitt drömmumgänge blivit en kulturarbetare.

Erik Nisser

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00